

Sygn. akt II CSK 382/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 lutego 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Hubert Wrzeszcz

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. K.
przeciwko Skarbowi Państwa - Zakładowi Karnemu w P.
o zadośćuczynienie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 14 lutego 2013 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Okręgowego w P.
z dnia 26 stycznia 2012 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa
kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu kosztów
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

A. K. w pozwie skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa - Zakładowi Karnemu w P. wniósł o zasądzenie na jego rzecz od strony pozwanej kwoty 55 000 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną wskutek naruszenia jego dóbr osobistych przez osadzenie go podczas odbywania kary pozbawienia wolności w przeludnionej celi.

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 18 sierpnia 2011 r. oddalił jego powództwo, a Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 26 stycznia 2012 r. - apelację.

Z dokonanych w sprawie ustaleń wynika, że powód odbywał karę pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w P. od 1 lipca do 13 sierpnia 2009 r. Osadzony był w celi nr 307. Przebywało w niej pięć osób, a powinny trzy. Na jedną osobę przypadało mniej niż 3 m² powierzchni celi. Powód nie składał skarg na przeludnienie i nie wnosił o przeniesienie ze względu na złe warunki sanitarno - bytowe do innej celi. Cella była wyposażona w łóżka, taborety, szafki, stoły. Znajdował się w niej zabudowany kącik sanitarny z sedesem i umywalką. Skazani sami musieli dbać o czystość, otrzymywali środki czystości i odpowiedni sprzęt. Powodowi zapewniono dietę, dostęp do lekarza, godzinę spaceru dziennie.

Oddalając apelację Sąd Okręgowy wyjaśnił, że sam fakt osadzenia więźnia w przeludnionej celi nie uzasadnia jego roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę, ponieważ przysługiwanie mu roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę zależy od wielu okoliczności, w szczególności od długotrwałości przebywania w przeludnionej celi, uciążliwości z tym związanych oraz pozostałych warunków odbywania kary, które mogą zwiększać poczucie krzywdy lub je osłabiać, a nawet sprawiać, że poczucie krzywdy w ogóle nie powstanie. Powód nie wykazał, aby wskutek przebywania w przeludnionej celi w Zakładzie Karnym w P. doznał krzywdy niemajątkowej w postaci negatywnych doznań fizycznych lub psychicznych. Istotnym dowodem na doznanie przez niego takiej krzywdy mogłoby być jego przesłuchanie, jednakże powód, pomimo dopuszczenia dowodu z jego przesłuchania w drodze pomocy prawnej przed Sądem Rejonowym w Z. w dniu 27 stycznia 2011 r. odmówił składania wyjaśnień.

Skarżąc w całości wyrok Sądu Okręgowego powód jako podstawy kasacyjne przytoczył: naruszenie art. 386 § 2 w związku z art. 378 § 1 i art. 379 pkt 5 k.p.c. przez nieuwzględnienie nieważności postępowania przed Sądem Rejonowym, spowodowanej pozbawieniem możliwości obrony praw wskutek nieodroczenia rozprawy z uchybieniem art. 214 k.p.c.; naruszenie art. 5 w związku z art. 212 k.p.c. przez zaniechanie pouczenia o możliwości wnioskowania o ustanowienie pełnomocnika z urzędu; naruszenie art. 216 k.p.c. przez zaniechanie wydania zarządzenia o stawianictwie stron; naruszenie art. 24 w związku z art. 448 k.c., art. 3 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. 1993.61.284. ze zm.) oraz art. 40 i 41 Konstytucji przez przyjęcie, że samo osadzenie w przeludnionej celi nie stanowiło bezprawnego naruszenia dóbr osobistych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Najpierw wymagają rozpatrzenia zarzuty kasacyjne dotyczące przepisów postępowania, poczynając od najdalej idącego zarzutu nieważności postępowania z powodu pozbawienia powoda możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5) wskutek nieodroczenia rozprawy z uchybieniem art. 214 k.p.c.

Artykuł 214 § 1 k.p.c. stanowi, że rozprawa ulega odroczeniu, jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowość w doręczeniu wezwania albo jeżeli nieobecność strony jest wywołana nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną znaną sądowi przeszkodą, której nie można przezwyciężyć. Naruszenie art. 214 k.p.c. w sprawie powód łączy z nieodroczeniem posiedzenia w dniu 27 stycznia 2011 r. przed Sądem Rejonowym w Z. jako sądem wezwanym. W dniu tym powód odmówił udziału w przesłuchaniu przez sąd wezwany w charakterze strony, uzasadniając to prowadzeniem akcji protestacyjnej połączonej z głodówką. Zdaniem skarżącego akcję tę należało potraktować na równi z nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną znaną sądowi przeszkodą, o których mowa w art. 214 § 1 k.p.c., a odmowę udziału w przesłuchaniu przed sądem wezwanym uznać za dorozumiany wniosek o odroczenie posiedzenia uzasadniony tą akcją.

Odmowa skarżącego udziału w przesłuchaniu przed sądem wezwanym z powodu podjętej przez niego akcji protestacyjnej nie mogła jednak wywołać takich

skutków, jak przewidziana w art. 214 § 1 k.p.c. nieobecność strony wywołana wydarzeniem nadzwyczajnym lub znaną sądowi przeszkodą, której nie można przewyciężyć. Stanowiła ona wynik jego świadomej decyzji, świadczącej o przedłożeniu akcji protestacyjnej ponad potrzebę wzięcia udziału w przesłuchaniu przed sądem wezwanym, a w art. 214 § 1 k.p.c. chodzi o przypadki niemożności stawienia się strony przed sądem spowodowane oddziaływaniem czynników niezależnych od niej samej.

Wobec bezzasadności zarzutu naruszenia art. 214 k.p.c. chybione okazały się także łączone z nim (na nim oparte, z niego wywodzone) zarzuty naruszenia art. 386 § 2 w związku z art. 378 § 1 i art. 379 pkt 5 k.p.c. przez nieuwzględnienie nieważności postępowania z powodu pozbawienia powoda możliwości obrony swych praw. Według utrwalonego w orzecznictwie stanowiska, nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw zachodzi tylko wtedy, gdy strona nie mogła brać udziału w postępowaniu sądowym lub jego istotnej części na skutek naruszenia określonych przepisów postępowania przez sąd lub przeciwnika w sporze. W celu stwierdzenia nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw konieczne jest zatem zawsze uprzednie wykazanie naruszenia określonych przepisów dotyczących udziału strony w postępowaniu. W sprawie takim naruszonym przepisem miał być, zdaniem powoda, art. 214 k.p.c., ale jak wyżej wyjaśniono do jego naruszenia w rzeczywistości nie doszło.

Nietrafnie również powód zarzucił naruszenie art. 5 i 212 § 2 k.p.c. przez zaniechanie pouczenia go o możliwości wnioskowania o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Wymienione przepisy przewidują udzielenie stronie pouczenia o celowości ustanowienia pełnomocnika w razie wystąpienia uzasadniającej to potrzeby. W niniejszej sprawie taka potrzeba nie wystąpiła. Powód niezależnie od wniosku o przesłuchanie go w charakterze strony, zgłosił wiele wniosków o przeprowadzenie dowodów z zeznań świadków i dokumentów, co uprawniało do przyjęcia, że miał świadomość powinności wykazywania swoich twierdzeń uzasadniających żądanie zgłoszone w pozwie i był zarazem w stanie samodzielnie podejmować odpowiednie czynności procesowe.

Chybiony okazał się też zarzut naruszenia art. 216 k.p.c. przez zaniechanie wydania zarządzenia o stawianictwie stron na rozprawie. Zgodnie z tym przepisem, sąd może w celu dokładniejszego wyjaśnienia stanu sprawy zarządzić stawienie się stron lub jednej z nich osobiście albo przez pełnomocnika. Celem stawienia się stron jest ich przesłuchanie informacyjne, o którym mowa w art. 212 § 1 k.p.c. Przesłuchanie takie zmierza do ujawnienia istotnych faktów spornych w sprawie i przytoczenia dowodów, które mają zostać przeprowadzone w celu ich ustalenia. Inaczej więc niż przesłuchanie w charakterze strony (art. 299 - 304 k.p.c.), przesłuchanie informacyjne nie jest środkiem dowodowym. Natomiast powód naruszenie art. 216 k.p.c. łączy z postępowaniem dowodowym, mianowicie z nieprzesłuchaniem go w charakterze strony procesu wskutek wadliwego, w jego ocenie, nieodroczenia posiedzenia w dniu 27 stycznia 2011 r. przed Sądem Rejonowym w Z. jako sądem wezwanym. Uważa, że po odmówieniu udziału w przesłuchaniu w charakterze strony Sąd powinien był zarządzić na podstawie art. 216 k.p.c. osobiste jego stawianictwo na rozprawie w celu jego przesłuchania w charakterze strony, a ponieważ tego nie uczynił, to naruszył ten przepis. Jednakże jak wynika z wcześniejszych wyjaśnień, przepisu art. 216 k.p.c. nie można - wbrew stanowisku powoda - naruszyć przez zaniechanie zarządzenia osobistego stawienia się strony w celu przeprowadzenia dowodu z jej przesłuchania. Stawienie się osobiste strony, o którym mowa w tym przepisie, ma bawołem na celu uzyskanie jedynie wyjaśnień o charakterze informacyjnym.

2. W sprawach przeciwko Skarbowi Państwa o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę wskutek naruszenia dóbr osobistych przez osadzenie w przeludnionej celi więziennej, na powódzie zgodnie z art. 6 w związku z art. 24 i 448 k.c. spoczywa ciężar dowodu umieszczenia go w określonym czasie w przeludnionej celi i wynikłego stąd naruszenia jego godności lub innych dóbr osobistych oraz doznania krzywdy niemajątkowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 2012 r., I CSK 248/12).

W niniejszej sprawie jest bezsporne, że powód w okresie, w którym przebywał w Zakładzie Karnym w P., tj. od 1 lipca do 13 sierpnia 2009 r., umieszczony był w celi, w świetle art. 110 k.k.w. w brzmieniu sprzed dnia 6 grudnia

2009 r., nadmiernie zagęszczonej (przeludnionej), czyli o powierzchni mniejszej niż 3 m² w przeliczeniu na jedną osadzoną osobę.

Za utrwalony w orzecznictwie Sądu Najwyższego można uznać pogląd, harmonizujący ze stanowiskiem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego, że umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni mniejszej niż 3 m² w przeliczeniu na jedną osobę osadzoną stanowi w zasadzie wystarczającą podstawę do stwierdzenia, objętego przewidzianym w art. 24 § 1 k.c. domniemaniem bezprawności, naruszenia dóbr osobistych tej osoby (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., V CSK 489/10, i 22 marca 2012 r., V CSK 85/11). Ustalony stan faktyczny sprawy, wiążący Sąd Najwyższy zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej, pozwalał więc na przyjęcie, że wskutek osadzenia powoda w celi o powierzchni mniejszej niż 3 m² w przeliczeniu na jedną osadzoną osobę doszło do bezprawnego naruszenia jego dóbr osobistych (godności).

To jednak nie wystarczało do uwzględnienia dochodzonego przez powoda żądania zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego. Aby mogło ono nastąpić, konieczne było jeszcze ustalenie doznania przez powoda wskutek zaistniałego bezprawnego naruszenia jego dóbr osobistych (godności) krzywdy niemajątkowej i ewentualnego jej rozmiaru (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., V CSK 489/10). Lecz w sprawie, jak trafnie przyjął Sąd Okręgowy, do takiego ustalenia nie doszło. Przy ustalaniu krzywdy i jej rozmiaru powinno się tu uwzględniać - jak we wszystkich sprawach o zadośćuczynienie pieniężne - całokształt okoliczności sprawy (w szczególności długotrwałość przebywania w przeludnionej celi i wszelkie uciążliwości z tym związane). Należy przy tym zgodzić się z Sądem Okręgowym, że istotny może się tutaj okazać zwłaszcza dowód z przesłuchania strony powodowej. W sprawie jednak do przeprowadzenia takiego dowodu nie doszło z przyczyny leżącej po stronie powoda.

Ze względu na niewykazanie przez powoda doznanej krzywdy, którą miałoby kompensować dochodzonego przez niego zadośćuczynienie pieniężne, nie mógł odnieść zamierzonego skutku także zarzut naruszenia wymienionych w skardze kasacyjnej przepisów prawa materialnego.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 498¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną powoda, a o kosztach zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa orzekł zgodnie z art. 98 w związku z art. 108 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz. U. nr 169, poz. 1417 ze zm.), a także art. 99 k.p.c. i § 6 pkt 6 oraz § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. nr 163, poz. 1348 ze zm.).